

תגובה בעניין מעמדו של הבשר המתורבת

קיבלתי מאת הרב יואל קטן, עורך "המעין", את דברי הרב כהן שליט"א, הבא לדון כדרכה של תורה בעניין הפקת רקמות בשר מתאי גזע, בהתייחס לדבריי בקובץ "מוריה" פסח תשפ"ג, שם הרחבתי בנושא. אשיב לדברים, שנראה שהחטיאו את הנקודה העיקרית של דבריי.

הכותב מאריך לדון שכאשר לוקחים תא גזע מבשר בהמה, ומגדלים ממנו בעירוב חומרים צמחיים רקמה כלשהי במצע צמחי, הרי תא הגזע נשאר 'בשרי', והרי הוא כפיתוח טבעי של אותו בשר שנלקח ממנו, וגם אם בשעת לקיחתו לא היה בו איסור אכילה מסיבת מאיסות או שימוש שלא כדרך אכילתו עדיין שם בשר עליו, והוא כבשר המקור.

בעניין זה הקדמתי שגם בזה כבר דנו רבים, ויש שרצו להתיר אותו מכמה סיבות, או מצד 'פנים חדשות', או כפי שרצה הכותב להתיר מטעם 'זה וזה גורם', או מצד ביטול ברוב ועוד. אחרים כתבו שיש לדחות ולהחמיר בזה, ויש מי שסבורים שאין להחמיר בזה, ואני לא להכריע לייצר לכתחילה ולסמוך על המקילים במחלוקת זו באתי. אדרבה, עיקר דבריי באו לצדד בעידוד שיטת הפקת תאי גזע מ'ביצית מופרית' הנפלטת מן הרחם של הבהמה, שבה לדעתי הדבר מותר לכולי עלמא.

דייקתי לומר שלא מדובר בביצית הנלקחת ישירות מהשחלות של בהמה חיה, שבה יש לומר שהיא לקיחת חלק מאבר מן החי, ולא מביצית מופרית שכבר נצמדה לרחם ואולי כבר חזרה להיות כחלק מהבהמה מדין 'עובר ירך אמו', אלא בשיטת ייצור זו מדובר על הפרדת תאי גזע מביצית שכבר פרשה מן השחלה ובהיותה ברחם היא מופרית מזרע הזכר, ובמצב זה כידוע רוב ככל הביציות הפורשות מן השחלות, גם אלו המופרות בזרע הזכר, נפלטות החוצה ולא מגיעות לידי יצירת עובר, ורק אחת הנצמדת לרחם תגיע לידי יצירת עובר. והשאלה היא האם לביציות הנפלטות מן הרחם יש בהן איסור כלשהו, והאם דינם כבשר הבהמה בגלל שבמקורן היו בשחלה שהיא חלק מן הבהמה. בזה דעתי הייתה שאין לביצית שפרשה כדרכה דין 'בשר' מאחר שנפלטה מן השחלה, ובוודאי שאין לחלקיה דין 'בשר' אלא דין 'יוצא' מן החי שלא נאסר באיסור 'אבר מן החי' וגם לא נידון כמו 'בשר' בעל החיים עצמו. ישנם מקרים שהתורה אמרה על ה'יוצא' שהוא אסור מדין של 'היוצא מן הטמא טמא', ומאידך ישנם דברים שנאמר עליהם דין של 'יוצא מן הטהור', אבל בכל מקרה התורה וחז"ל לא ראו את ה'יוצא' מבעל החיים כאילו הוא חלק מהחי שיצא ממנו.

החלב היוצא מן הפרה שיש בו תאי גזע של הפרה אינו נחשב כחלק מן הפרה, וגם אינו כ'בשר' של פרה, ולא בגלל סברת 'זה וזה גורם' אלא בגלל שהתחדש שה'יוצא' מבעל חי מותר, ולא אסרה תורה אלא את בעל החיים ולא את היוצא ממנו. ואף שיש בחלב תאי גזע כשל הפרה המקורית שמקורם בפרה המקורית, מכל מקום לא יחשבו תאי הגזע האלה כ'בשר' אלא כחלק מן החלב. כיוצא בזה, ביצה ה'יוצאת' מן העוף אינה נחשבת כעוף, אף שתאי הגזע שלה הם מהעוף. לכן ברור שתאי הגזע שיופקו מהחלב או מהביצה לא נחשבים כ'בשר' למרות שבמקורם כל תאי הגזע באו מהביצית ההתחלתית שיצרה את הפרה. להלן נראה ש'ביצי עוף' לאחר שמתחיל ייצורם בתוך העוף הן נחשבות חלק מהעוף, ולאחר שהן יוצאות ממנו חל עליהן דין יוצא. מאותו טעם, אם נמצא שביצית הנפלטת מן הרחם דינה יהיה כ'יוצא' מבעל החיים ואינה חלק ממנו, אז גם תאי הגזע שיופקו ממנה לא יהיה דינם כבשר, ממש כמו תאי גזע שיופקו מחלב או מביצת העוף.

ראיה לכך שהביציות הנפלטות מרחם הפרה נחשבות כ'יוצא' ולא כ'אבר מן החי' הבאתי מפירושי הראשונים בסוגיא בכורות ז, ב שהתירה לאכול 'חלי יחמורתא', שהן כעין ביצים הנפלטות מרחם הפרה, והן ראויות למאכל אדם, למרות שהן מעורבות ושרויות עם שאר ההפרשות הנפלטות מן הרחם וכדלהלן.

התוספות בחולין בפירושים השני [דף סד ד"ה שאם בעמוד ב] מבארים את חידושו של רב ספרא המתיר 'חלי יחמורתא' משום שזו שכבת זרע שנעשתה כעין ביצים, ולפירושים זרע הזכר מתפתח ברחם הבהמה לביצים כעין ביצת העוף. לדעת תוס' שם "כולהו בעי משכבת זרע קאתו", והיינו שלפי פירושים כל הביצים נוצרות תמיד מ'זרע' של הזכר הנכנס לגוף הנקבה ומתפתח ברחם הנקבה לביצים. [והיינו שדעת תוספות שם, שלא כמקובל לתאר את התהליך כיום שהביצים נוצרות מביציות הנקבה שמופרות מזרע הזכר, אלא להיפך - התהליך הוא שזרע הזכר מופרה ומתפתח מחומרי הנקבה. חידוש נוסף הוא שהתוס' ראו את יצירת העובר כאילו תחילה נוצרת ביצה וממנה נרקם האפרוח או העובר]. אגב, זהו לכאורה באמת מה שנראה לעיני האדם המתבונן ללא 'ידע מדעי', שהזרע נכנס לנקבה ומתפתח שם לעובר. שמו של 'זרע' בלשון הקודש מוכיח עליו שנקרא בשם זה משום שהוא כעין 'זרע' של צמח שנשתל באדמה וסופח ממנה חומרים ומתפתח שם, ובדיוק כך לדעת התוס' האדם מזרע את האשה, וכשזרעו נכנס לתוכה הזרע סופח אליו חומרים מהאשה ומתפתח לעובר/ביצה. מטעם זה כתבו התוספות שם להתיר את כל הביצים של בעלי החיים חוץ מביצת טמאה שאסר הכתוב, מפני שהן נוצרות משכבת זרע המותרת מפני שהיא 'מסרחת', והיינו שזרע המוטמן ברחם האשה הוא מותר וסופח ממנה חומרים ונחשב כברייה הנוצרת משכבת זרע המותרת [מכאן ראיה שתוספות סברו גם שזרע 'מוסרח' הוא סיבה לא להתיר את מה

שמתפתח ממנו, ולא רק שאין בו איסור אכילה]. עוד הבחינו התוספות שאין לאוסרן
ההתרבות בעל חיים עצמאי מפני ש"לא שייך לצורת הוולד מיד".

ואלו דברי תוס' בחולין שם:

ועוד היינו יכולים לומר דכל ביצים מותרות, בין **דטמא** בין דטהור, מההיא
טעמא דבפ"ק דבכורות (דף ז, ב) דשרינן הני יאלי דיחמורתא לפי שהוא זרע
האיל שנקרש, וכן עור הבא כנגד פנים של חמור, דמסתברא דהיינו טעמא
דשרי משום דאתי משכבת זרע של חמור ונקרש מעצמו ונעשה עור ומותר,
ולא שייך לצורת הולד מיד, ולכך מותר כיון דמתחילתו בא מחמת השכבת זרע
דהויא כנבלה מוסרחת ושרי, ולבסוף אף על פי שנקרש ונעשה עור מ"מ מותר
הוא, כמו אפרוח ביצת טרפה שהוא מותר דכי גדיל פירשא בעלמא הוא, וכולהו
ביעי נמי משכבת זרע קאתו ושרו מהאי טעמא חוץ מביצת טמאה שאסר
הכתוב. להכי איצטריך קרא וביצת טריפה ילפינן מיניה כדפירשנו. ומיהו אין
מתיישב טעם זה גבי ביצים דכולהו מתחילתן מעורות בגידין וחשובים כבשר.

להלן נמצא גם ליישב טעם זה שלא התיישב על דעת התוספות.

לפי דרכו של תוספות מבואר: א. שמה שנפלט מהבהמה לא נחשב כחלק ממנה
אלא דינו כ'ביצים' הפורשות ממנה. ב. שדבר שמתפתח ממה שנחשב 'כנבלה
מוסרחת' יהיה כשר לאכילה וגם מפני שדינו כ'ביצים' שפרשו ולא כבשר.

גם אם איננו מקבלים את פירושו של התוספות מבחינת ראיית המציאות, עדיין
רשאים אנו ללמוד את העקרונות ההלכתיים שהיו פשוטים לתוספות, והם שהנוצר
ברחם הבהמה מזרע הזכר וחומרי רחם הנקבה [ביציות ועוד] הוא מותר גם מפני
שהוא נוצר מחומר מופרש ומוסר, ובכל מקרה הם אינם נחשבים לבשר הבהמה.

גם לפירוש המקובל של רש"י, ש'חלי יחמורתא' הוא כמין ביצים שנוצרות מזרע
הזכר שנקרש ברחם הבהמה, מוכח שהיה ברור לחז"ל שכלל הפרשות הרחם
מותרות. שהרי על כרחך 'חלי יחמורתא' שהתירוהו באכילה הוא שרוי ומעורב בכל
מה שיש ברחם כולל ביציות הנקבה הנפלטות ושאר הנוזלים, ובכל זאת התירוהו
באכילה, ולא אמרו שהוא מעורב ושרוי ב'אבר מן החי', ולא אסרוהו כמורכב מזרע
ובשר הנקבה, בגלל שלא הזרע ולא הפרשות הנקבה נחשבים כחלק מבשר הבהמה,
אלא דינם כ'יוצא' מן הבהמה שלא נאסר.

בפירוש רבינו גרשום נראה שבהוה אמינא של הגמרא חשבו שמדובר בביצים
הנוצרות בגוף הבהמה כעין אלו הנוצרות בעוף, וכיון שלא נגמרה צורת הוולד יהיה
דינם כביצים המעורות בגידים של העוף וכ'אבר מן החי', וחידש רב ספרא שמדובר
ב'זרע שנקרש'.

כך כתב רבינו גרשום:

חלי דיחמורתא שנמצאין ברעי שלה, כעין ביצים, סברי רבנן קמי דרב ספרא למימר ביצי נינהו ואסירי משום אבר מן החי, דלא הותרו שום ביצים אלא דעוף, ואלו הוו להו כביצים של בהמה שפורשין ממנה בחייה. ואמר להו רב ספרא לאו ביצים נינהו אלא זרעא איילא הוא דאזיל בתר איילתא למיזדקק לה, ולא קמקבלה ליה איילתא משום דרחמה צר, וכיון דחזי דלא מקבלא ליה אזיל בתר שדומה לאיילתא והוא יחמורתא, ועד שהוא הולך אחריה סובל בגופו שכבת זרעו ומתבשל בגופו הרבה, וכשבא על היחמורתא אגב דנתקיש הזרע הרבה אינו נבלע בגופה, ומוציאתו לחוץ עם הרעי שלה, ואותו זרע כיון שנתבשל נראה כעין ביצים, ואינם ביצים ושרו, דלאו אבר מן החי נינהו.

יש שרצו להוכיח מדבריו שביציות מופרות הרי הן כ'אבר מן החי', אבל החילוק הוא פשוט, וכמו שמוכח מדבריו מיניה וביה. והיינו שבתחילת דבריו מדובר על ביציות שכבר התפתחו בבהמה או העוף, ונחשבים כחלק ממנו כמו ביצים המעורות בגידים, וזה מקביל לביציות שכבר נצמדו לרחם הבהמה והתחילו ליצור עובר שהוא כ'ירך אמו', אבל הפרשות הרחם הכוללות ביציות מופרות עדיין אינן חלק מהבהמה ודינן כ'יוצא' מן החי, וזה מוכח לפי פירושו ממסקנת הגמרא שזרע הזכר לא נאסר למרות שהוא מעורב ונמצא בתוך הפרשות הנקבה.

כך גם מפורש בספר הישר [סימן תקלא] שהתיר את 'חלי יחמורתא' מטעם 'היתר החלב', והיינו שלא נאסר רק 'אבר מן החי' ולא מה שמתמצא ממנו.

בהכי נחתין ובהכי מסקינן, שתאי זרע המופקים מביציות שברחם הם חלק מ'יוצא' שהוא מותר, ולתוס' הם גם כמה שמופק מ'שכבת זרע מוסרחת' שהוא מותר.

לכן לפי דבריי נוסף נדבך לדברי אלו שמתירים גם ייצור מתאי זרע של 'בשר' מסיבות אחרות כמו 'פנים חדשות' ועוד, מפני שבייצור שלפנינו כיון שמפיקים אותם מביציות הם אינם 'בשר' שתפח, אלא ביצה שתפחה.

לאחר שכתבתי את חוות דעתי, בשיחה עם ד"ר צבי תמרי נציג מפעל "אלף פארמס" בו ביקרתי ועל דרך הייצור שלו נסבה הכרעתי להיתר, הוא הסביר וצירף אסמכתאות כי תאי הגזע הקיימים היום שבהם אמורים להשתמש אינם תאי הגזע שהופקו מן הביצית שעליה רצו לומר שהוא כ'אבר מן החי', אלא התאים המקוריים שהיו אבר מן החי מתו מזמן, ועכשיו מדובר ב'נכדי נכדיהם' של אותם תאים, וצריך עיון אם עדיין אפשר לאוסרם מדין 'אבר מן החי'. מכל מקום כפי שהסברנו הם אינם חלקיק קטן של 'בשר' שתפח, ולא בשר שהתפתח, אלא חלקיק של 'יוצא מן החי' שהתפתח.